

Türkiye Elektrik Piyasası Hedef Piyasa Modeli

Barış Sanlı, barissanli2@gmail.com

Target Market Model, yani hedef piyasa modeli ile bu makale de, Türkiye elektrik piyasasının nasıl bir düzlemde hareket etmesi gerektiğine dair bir takım görüşler tartışılacaktır. Makale özelinde fiyat yapısı, kurumsallaşma ve piyasa mekanizmalarına vurgu yapılmış, fakat akıllı şebekeler, elektrikli arabalar, depolama sistemleri gibi yeni teknoloji ve kavramlara yer darlığı sebebi ile girilmemiştir.

Makalenin sonuç kısmında Türkiye Hedef Piyasa Modeli'nin en önemli görülen 4 özelliği verilmektedir.

Hedef Piyasa Modeli

Hedef piyasa modeli aslında bir vektör kümesi olup, ulaşılmaya çalışılan noktaya doğru yol alınıp alınmadığını kontrol etmek için önemli bir araç olabilir. Daha kolay izah etmek gerekirse, “amacımız ne” sorusuna verilen bir cevap kümesidir.

Bir hedef piyasa modeli ortaya koymadan önce 2003-2013 döneminde yapılanlardan başarılı ve başarısız olanları bir kez daha ortaya koymakta yarar vardır. Daha da önemlisi, hedef piyasa modeli yap-unut şeklinde değil, daha dinamik dengeler ve kendi kurumsallaşması ile sürekli bir kontrol-balans sistemini ortaya koymalıdır.

AB’de Hedef Piyasa Modeli

AB bilindiği üzere yenilenebilir, ortak piyasa gibi argümanların ötesinde teknik seviyede de bir harmonizasyon konusunda adımlar atmaktadır. Üçüncü paketten sonra gündeme gelen hedef piyasa modelinin iki amacı var gibi gözükmektedir:

1. Piyasaların verimli işlemesi
2. AB içi sınırlar arası ticaretin kolaylaştırılması

Görüldüğü üzere AB hedef piyasasında borsalar, future/forward gibi gündemde konuların altı çizilmemiş, daha çok üst perdeden bir hedef belirlemesi yapılmıştır.

Yenilenebilir konusunda ise, AB'nin yenilenebilir konusunda cesur adımları atmasının en önemli sebebi siyasidir. Bunda şüphesiz Almanya'da Yeşiller Partisinin iktidar ortağı olduğu dönemlerin büyük önemi vardır.

Fakat bu politikaların Türkiye'ye uygulanmasında bir çok nokta eksik uygulanmıştır ve bunlar ileride piyasa sorunlarına sebebiyet verebilir. Bunların en önemlisi yenilenebilir alım garantilerinde teknolojik gelişmeyi hesaba katmadan verilen sabit rakamlardır. Oysa Alman Yenilenebilir Enerji Kanunundaki tabloda açıkça bir “degression rate” tablosu

yani indirim oranı tablosu vardır. Bu oran hem yenilebilirlerin daha hızlı devreye girmesini teşvik etmektedir hem de teknolojik gelişmeyi hesaba(ör: PV fiyatlarının düşmesi gibi) katmaktadır. Alım garantisinin yıllar içinde düşeceğinin önceden verilmesi ile geç giren yenilenebilir kaynakların alım garantilerinde bir düşme olacağı baştan söylenmektedir.

Türkiye Elektrik Piyasası Sorunları

Türkiye elektrik piyasasında en çok tartışılan konu fiyat yapısındaki serbestleşmenin ve şeffaflaşmanın geleceğidir. Bu tüm paydaşların sıklıkla gündeme getirdiği temel bir problemdir. Piyasa oyuncuları daha fazla veri yayınlanmasını ve piyasadaki bilgi asimetrisinin kaldırılmasını istemektedir. Burada en önemli bir diğer sorun ise yatırımların giderek daha da zorlaşması ve sosyal tepkilerdir.

Son dönemde piyasa katılımcıları açısından en temel olarak tartışılan problemler bunlar iken mevzuat değişiklikleri ve karmaşıklığı, EPIAŞ'ın kurulması, kısıt emirleri, bağlantı konuları da gündemde yer almaktadır.

Tüm piyasa oyuncularının bildiği konular olduğu için bu konulara değinip bilinenleri tekrarlamak yerine bir üçüncü pencere üzerinden bir “hedef piyasa modeli” anlatmaya çalışacağız.

Kurum olarak Piyasa

Pek çok kişi fark etmese de, başlangıç noktası şu ana kadar elde edilen kazanımların kurumsallaşması olmalıdır. Bu kurumsallaşmadaki en önemli soru devletin piyasanın geleceğindeki rolüdür.

Devletin piyasanın geleceğindeki temel rolü için, enerji piyasaları arasındaki daha serbest olan petrol piyasasına bakmakta fayda vardır. EPDK burada piyasaı izlemekte ve eğer segmentlerden herhangi birindeki marj fazlaca arttığında buraya müdahale etmektedir. Şu ana kadar iki defa uygulanan taban fiyat uygulaması kimseyi mutlu etmemekle birlikte, piyasa müdahalesi açısından bir örnektir.

Elektrik piyasasında ise EPDK bir fiyat müdahalesinde bulunma hakkına sahip olmakla birlikte, bu müdahale daha çok tarifesi düzenlemeye tabi olan segmenttedir. Gün öncesi piyasalardaki fiyat tavanı ise yönetmeliklerle düzenlenmektedir.

Bakanlık'ın rolü işte tam bu noktada netleşmek durumundadır, yani Bakanlık her daim piyasaya müdahil mi olmalı, yoksa arz güvenliği dönemlerinde önceden belirlenmiş kurallar ile oyuna girerek sahaya müdahale mi etmeli? Tabii bunların hiçbiri olmasın diyenler olabilir. Fakat bir arz güvenliği sorunu esnasında Bakanlık fiyatlara müdahale etmez ise toptan satış kesiminde ciddi sorunlar, müdahale eder ise de üretim kesiminde elde edilebilecek karlardan kayıp olmaktadır.

Burada tekrar şunu sormalıyız? Bir kaynağın kıtlığı yaşandığı zaman, bu bir

manipulasyon aracı olarak kullanılmalı mı, buna izin verilmeli mi? Piyasa bu sorunu kendi içinde çözebilir mi? Kaynak eksikliği bir piyasa aksaklığına (market failure) sebep olursa devlet müdahil olmalı mı?

Piyasa ekonomisini bilenler için piyasaların dönem dönem bozulduğu ve devletin bunlara müdahalesi ile tekrar rayına oturduğu son finansal krizde de görülmüştür. Hatta kriz esnasında Keynes'in ismi o kadar çok ve sık telafuz edilmiştir ki, piyasalara “düzeltici devlet müdahalesi” konusunda onun yarım asın önceki önerileri dinlenir olmuştur.

Elektrik piyasası finansal piyasalar kadar karışık olmamakla birlikte, benzeyen noktaları da çoktur. Elektrik piyasası en serbest şekilde bile daima saha dışında, fakat “düzeltici” müdahaleyi yapacak, tüm bir oyunu izleyerek işler yanlış gitmeden önce devreye girebilecek bir “devlet”e ve “düzeltici devlet müdahalesi” yapabilecek bir Bakanlık'a ihtiyaç duyacaktır.

Fakat devletin her daim müdahalesi yerine, müdahale sınırlarının net ve kesin olarak belirlenmiş olması esastır. Eğer önceden karar verilmiş belirli sebepler oluşmadı ise devlet rekabeti bozucu olabilecek, “fiyatı tek başına belirleyebileceği” rolünün çerçevesini çizmek zorundadır. Örneğin piyasa da bir çok toptan satış şirketi arka arkaya batmaya başlar ise bu bir piyasa müdahalesi gerektir. Müdahale ya girişi zorlaştırıcı ya da sistemde kalmanın belirli koşullara bağlı olduğu bir kurallar dizini şeklinde olabilir.

Kurum olarak bir diğer konu ise EPDK'nın pozisyonudur. Türkiye'de, EPDK gibi özerk kurumların, çalışanlarınca bile anlaşılmadığını düşünenler az değildir. EPDK'nın kurulmasına ön ayak olan bazı kişiler EPDK'nın “tek noktadan tüm işlemlerin görüldüğü” bir kurum, diğer bazı kişiler de “EPDK'nın bir içtihat mahkemesi” olduğu tezini işlemektedir.

Doğru işleyen bir piyasa için, EPDK'nın kendini sadece yazılı kurallara hapsedmesi veya yapacağı herşeyi mevzuata yazması uzun dönemde kendi önünü kapatmaktadır. EPDK'dan önce enerji piyasasındaki içtihatları Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yapmaktaydı. Fakat bu kararların sorgulanması, operasyonlar sonucunda bu hak Cumhurbaşkanı'nın takdiriyle atanan bir nevi 9 “akil adama” verildi.

Fakat zaman içinde EPDK'nın bu içtihat hakkını kullanmakta çekimser davranarak kendini güvenceye almak istemesi, EPDK'nın piyasanın geleceğindeki rolünü sorgulattırmaktadır. Benzer bir örnek ile, Rekabet Kurumu petrol sektöründeki intifa hakkı ile alakalı konuda, “Kanun değişikliği ister”, “Yönetmeliğe yazalım” dememiş ve düzenleyici kurum kültürü ile fakat bir o kadar da tartışılan bir karara imza atmıştır ve doğal olarak kimseyi de mutlu etmemiştir.

Sorunun temeline iner isek, EPDK'nın kurulma sebeplerinden biri de enerji sektörünün tek düze kararlar ile disipline edilmesinin zor olması ve buradaki içtihat hakkının üçlü kararname ile atanmış dokuz “enerji hakimine” verilmiş olmasıydı. Bu insanların tamamı doğru ve yanlış en titiz şekilde tarafları dinleyerek irdeledikleri sürece, bu dokuzunun da yanlışta ittifak etme ihtimali çok düşüktür. Dolayısıyla üyelerin yapacağı herşeyi yazmak

yerine, daha esnek bir mevzuat ile gerekçeleri ile internette yayınlanan kurul kararları aslında tüm sorunları çözecektir. Böylelikle herkes EPDK'nın hangi içtihatı, hangi üyelerin desteği veya karşı çıkmasına rağmen nasıl yaptığı görülecek ve adalet daha hızlı tesis edilecektir.

EPDK ile ilgili son husus ise, EPDK'yı kimin denetleyeceğidir. Hiçbir kamu kurumunun denetlemeden muaf olması düşünülemez. Bu noktada EPDK denetlemesini, eğer bağımsız kurum olarak kalacak ise, TBMM'de kurulacak bir üst kurullar komisyonunun yapması gerekebilir. Bazı kurum temsilcileri gibi, 6 ay veya senede bir, Kurul üyeleri meclise giderek, o dönem aldıkları kararları ve gerekçeleri halkın temsilcileri olan milletvekillerine anlatmalıdır.

Yoksa her kurumun tekrar tekrar onlarca kurum tarafından denetlemesi, devlet kurumlarında, sorunlar karşısında çözümsüzlüğü tercih etme ve her zor durumda Kanun değişikliği yapılana kadar sorunları çözmeme eğilimi oluşturabilmektedir ki, enerji sektöründe ataletin sonuçları uzun dönemde ağır olabilmektedir.

Kurumsallaşma konusundaki en önemli üçüncü konu ise devlet KİT'lerinin rolüdür. Özellikle elektrikte dağıtım segmentinin özelleşmesinin bitmesi sektörün geleceğini etkileyen en önemli değişikliktir. Üretim de zaten 2002 sonrasında özel sektör daha etkin şekilde devreye girmişti. Peki bu iki kısmı birbirine bağlayacak ve sektörün omurgası olan TEİAŞ ve sektördeki en büyük oyuncu olan TETAŞ ve EÜAŞ'ın durumları neler olacaktır.

Bu noktada Bakanlık, bu kurumları Merkez Bankası gibi piyasalara yön vermek için kullanmak isteyebilir. Fakat unutulmaması gereken şeylerden biri de Merkez Bankası'nın özerkliğidir. Merkez Bankası kendisine Kanunla verilen hedef doğrultusunda hareket etmektedir ve son dönemde görüldüğü üzere her zaman siyasilere istediği gibi davranmamakta, daha çok uzun dönemli planlamalar yapmaktadır.

Hatta banknotlara dikkat edenler banknotlarda "Türkiye Cumhuriyet (Cumhuriyeti değil) Merkez Bankası" yazdığını görürler. Merkez Bankası'nın "Türkiye Cumhuriyeti" kelimelerini kullanması bile yasal değildir, "i" harfiyle de bir arayol bulunmuş gözükmektedir.

Dolayısıyla, enerji KİT'leri için Merkez Bankası Modeli çerçevesinde bir yapılanmanın tek sonucu vardır, o da özerkleşmedir. Çünkü bu KİT'ler özel sektörün hızına yetişememekte ve tüm bir elektrik sektörünün hızı da bu en yavaş halkalar tarafından belirlenmektedir. Bu özerkleşmenin ise görünen en hızlı ilk aşaması bu şirketleri halka açılabilir hale getirmektir. Özellikle EÜAŞ piyasa değeri ile, Borsa İstanbul'daki en değerli şirketlerden biri olmaya adaydır. Bir düşünce vermesi açısından Statkraft modeli de düşünülebilir.

Kurumsallaşma konusundaki bir diğer nokta da, yeni düzenleme ve teknolojilerin nasıl sisteme entegre edileceğidir ki, bu konuda tüm tarafların kafası çok karışıktır. Bir başlangıç olarak "pilot uygulama", "değerlendirme mekanizmalı

dene-raporla-değerlendir” gibi yöntemler üzerinde hareket etmekte yarar vardır.

Bu uygulamaların en güzel özelliklerinden birinde de İçişleri Bakanlığı yeni çipli kimlik kartlarını Türkiye’deki belirli bölgelerde deneyerek yapmaktadır. Dolayısıyla sisteme bir öğrenme eğrisi entegre edilmekte, bir gecede herkesin derdine deva olacak sonuçlar beklenmemektedir.

Kurumsallaşma da ki en önemli ve muhtemelen atılması en zor adım ise, devletin kendini sektör ve bağımsız temsilcilerden kurduğu heyetlere görev vererek, “verdiği sözlerin”, “yaptığı planların” bağımsız gözler tarafından da kabul edilebilir (en iyi değil, en kötü değil, mükemmel değil, fakat kabul edilebilir) olduğunun onaylanması ve verdiği sözleri tutup tutmadığı veya niye zamanında yerine getiremediğinin ortaya konulmasını kendisi talep etmesidir.

Bu tip bir yapının ise sistemde tanımlanmadığını görüyoruz, EPDK tarafından bir piyasa gelişim raporu yayınlanmaktadır fakat bu rapor sisteme yol göstermemekte, bir “yıllık” rapor görüntüsünde kalmaktadır. Bu yazıda önerilen ise biraz daha “Bağımsız Akil Adamlar” tarafından her yıl Kanunda, strateji belgelerinde verilen sözlerin takibi için kurulması gereken bir kurul ile bağımsız teknik raporları değerlendirme komisyonudur.

Piyasanın Geleceğinde Yenilenebilirler ve Temel Mekanizmalar

Türkiye sistemindeki baz yük ihtiyacı artarak devam edecektir. Çünkü büyüyen bir Türkiye kişi başı 3000 kWh’lerden 5000 kWh’lere kadar çıkacaktır. Bu hem baz yük ihtiyacını hem de pik santral talebini arttıracaktır. Ama konuyu dar bir alana sığdırabilmek için baz yük ihtiyacı üzerinde durmakta fayda vardır.

Baz yük santral ihtiyacımız, 20000 MW rüzgar devreye girdiğinde ne olacaktır? Elektrik fiyatları bir “kişilik bölünmesi” özelliği göstermektedir. Yani, fazla kapasite olduğu dönemlerde bile kısa dönemli sorunlarda, stoklananamasından dolayı bir anda yüksek fiyatlar göstermekte, iki gün sonra tekrar dip fiyatları görebilmektedir.

Son dönemde elektrik piyasasında rüzgarın oranı arttıkça, fiyatların/dengesizliklerin daha fazla rüzgar tarafından belirlendiği bir düzleme girildiğini görüyoruz. Aynı şekilde daha fazla yenilenebilir geldikçe bu fiyat yapısı sarsılmaya devam edecektir.

Türkiye son 10 yılda baz yük ihtiyacını hep doğal gaz santralleri ile karşıladı, fakat bu yapının devamlılığı bir soru işareti olmaktadır. Bu soru işareti Rusya-Ukrayna krizi ile daha da büyümeye meyillidir. Oysaki piyasa fiyatları yerli kömürü göstermekte iken, yatırımcı fiyattan çok sermaye, yatırım kolaylığı ve tecrübe/bilineni tercih etme yolunda ilerlemiş, sermayesini doğalgaz santralleri ile değerlendirmiştir.

Kendince çok doğru bir tercih yapmıştır, çünkü yerli kömür santrali işletmenin doğal gaz daki karşılığı sondaj açma, üst akış temin etme, yeni kuyular bulma ve bu gazı alıp santralde alıp elektrik üretmektir. Oysa doğal gaz santralinde kaynak boru ile gelmekte ve kaynak için insan istihdamı gerekmemektedir.

Bu sebeple, yerli kömür konusunda önümüzdeki dönem teşviklerin yenilenebilirin çok çok üzerinde olması gerekir ki, tüm etkenler göz önüne alındığında yerli kömür ilerleyebilsin. Çünkü kömürde kaynak, üretim makinelerine taşınmalıdır ve başladığı nokta bilinmezlerle dolu bir jeolojik formasyondur. Dolayısıyla piyasa da, bir süre daha doğal gaz tercihini kullanmak isteyebilir.

Güneş ve rüzgar bir arada olduğunda, piyasada öğlenleri görmeye alıştığımız pik fiyatlar kaybolabilir, hatta belirli bir noktada, bazı termik santraller öğlen kapatmayı tercih edebilirler. Yani pik talepte bazı santraller çalışamayabilir. Diğer taraftan yenilenebilir santrallerin tüm sene boyunca sistemde oluşturacakları fiyat hareketleri baz yük santrallerinin uzun dönemli gelir beklentilerini de aşağı çekebilir, böylelikle yüksek doğal gaz fiyatına bakıp yerli kömür santrali yapmayı planlayanlar da çekince gösterebilir.

İşte bu noktada fiyat yapısını stabilize etmek için, yine Merkez Bankası gibi EÜAŞ veya TETAŞ ile kısa ve orta dönemde uzun vadeli kontrat veya kamuoyuna deklare ederek, devletin elindeki üretim santrali olarak kalacak hidrolar ile bir tavan fiyat oluşturması gerekebilir.

Her ne kadar tartışmalı gözüküyor ise de, aslında EÜAŞ hidroları bir yalancı kapasite piyasası gibi hareket edebilir. Yani mesela fiyatlar 6.5 dolar cent'in altında olur ise, hidrolar 1000 MW harici hizmet vermeyecektir, “ama fiyat 9 dolar cent'in üzerine çıkarsa da kademeli olarak ben de marjinal fiyattan faydalanmaya çalışacağım” mesajı baştan verilebilir.

Diğer bir yöntem ise uluslararası entegrasyon kapasitesini arttırmaktır. Bu entegrasyon kapasitesi Türkiye elektrik piyasasında bir “fiyat koridoru” oluşturacaktır. Yani fiyatlar belirli bir seviyenin altına düştükçe -mekanizmalar basit olduğu sürece-, elektrik arzı ithalat ile, belirli bir seviyenin üzerine çıktıkça da ihracat ile dengeleyecektir.

Önemli olan nokta ise, bu dengelemenin periyodudur. Yani fiyatları yüksek görüp ithalat için bir sonraki ayı beklemek gerekiyorsa, piyasa oyuncuları için bir sonraki ay farklı bir hikayedir. Dolayısıyla bu kısımda piyasa ithalat ve ihracat bariyerlerinin kolaylaştırılması gerekmektedir.

Bu durumda ise fiziksel yapıdan dolayı Türkiye'de iki ayrı piyasanın oluşması muhtemeldir. Burada temelde doğu bölgelerinde tüketim yoğun olmadığı için daha çok transit bir piyasa özelliği gösterirken, Batı bölgeler ise hem ENTSO hem de doğu bağlantıları ve kısıtları üzerinden ayrı bir fiyat bölgesi olabilir. Bu ise mevcut öngörülerini daha da karmaşıktır. Bu ise mevcut öngörülerini daha da karmaşıktır.

Bu iki yapı ile yenilenebilirlerin sebep olacağı fiyat distorsiyonları bir nebze giderilerek, piyasada bir fiyat stabilitesi yakalanmış olacaktır. Bu da piyasadaki güven ve uzun dönemli yatırımları pekiştirecektir.

Bu önerilen yapıların haricinde, olması gereken bir diğer yapı ise muhtemelen talep tarafı

katılımıdır. Eğer kapasite piyasaları konusunda yenilikçi çözümler bulunamaz ise uygulanması oldukça zahmetli ve karışık bir kapasite piyasası kurmak piyasa oyuncuları tarafından tercih edilmeyebilir. Fakat piyasadaki hizmet kalitesini arttırmak, sisteme yeni sanal santraller kazandırmak (tüketim tarafı ani yük düşüşleri yapabildiği sürece tersten bir hidro santral gibi çalışır), elektriğin tüketim tarafındaki değerini daha iyi belirlemek için talep tarafı piyasası (mekanizma değil piyasa) Türkiye elektrik piyasasında mutlaka olması gereken bir yapıdır.

Tüm bu yapılarla birlikte evrilmesi gereken bir yapı ise elektrik-doğalgaz piyasa işbirliğidir. Pratikte herkes “EPIAŞ yapacak” der iken, bu yapının senkronizasyonunda detayda çok ciddi problemler bulunmaktadır. Mesela elektrik katılımcıları tüm kesintileri 24 saat önceden haber almak isterken, doğal gaz sistem operasyonundaki kesintilerin önemli bir miktarı kontrol dışı olaylardan olmaktadır.

EPIAŞ’ın yapabileceği en önemli hareket, doğal gaz tarafında mücbir bir sebep olduğu andan itibaren bir müdahale planı ile piyasaya müdahale etmek ve sonra geri çekilmektir. Bu durumda toptan satış segmenti ile üretim arasında bir denge bulması gerekecektir. Bu da hiçbir tarafı mutlu etmeyecek fakat adil olabilecek bir davranış olabilir, tıpkı EPDK’nın “tavan fiyat” uygulaması gibi...

Fakat bu müdahale çok temel bir soruyu gündeme getirmektedir : “Hala 2000’lere kadar sistemin temel parametresi olan arz öncelikli bir piyasa mıyız, yoksa ticaret öncelikli bir piyasaya mı dönüşüyoruz?”

Değişen Dağıtım Hizmetleri ve Tüketici Olgusu

Dağıtım hizmetlerinde özelleştirmelere rağmen, doğal gaz dağıtımda kullanılan ve zekice bir yöntem olan belediyelere pay verme yöntemi uygulanabilirdi. Bu da özellikle dağıtım şirketlerinin yerel yönetimlerle yaşadığı bir çok probleme set çekebilirdi.

Dağıtım sistemlerinin teknolojik bir hale gelmesi ve teknolojik olarak işletilebilmesi temel bir amaçtır. Böylelikle tüketicinin elektriği kesildiği anda, kontrol masasındakinin de o an haberi olacaktır. Fakat elektrik dağıtımında tüm bu başarılı hizmetler nasıl ödüllendirilecek ve başarılı uygulamalar teşvik edilecektir?

Benzer şekilde dağıtım şirketleri ile tedarik şirketleri arasındaki ilişki rekabetin önündeki önemli engellerden biri olabilir. Bu noktada, intifa hakkında olduğu gibi EPDK’nın ataleti Rekabet Kurumu müdahalesine sebep olabilir. EPDK’nın daha hızlı hareket etmesi, piyasa oyuncuları için daha öngörülebilir bir düzlem oluşturur.

Aynı şekilde dağıtım hizmetlerinde bir standartlaşma olgusu belirmiş fakat bu konuda hızlı adım atılamamaktadır. İşin daha da kötüsü bir kısım şirketler bu adımları atmakta da ağır kalmaktadır. Bu şekilde giderse dağıtım şirketleri ikiye ayrılacaktır, birinci grup modern dağıtım şirketleri, ikinci grup ise “kaybolmuş” (yani bölgeyi nasıl yönetelim derken) dağıtım şirketleridir. Bu “kaybolmuş şirketler” kamu için büyük bir sorun olabilir.

Piyasa geleceğinde muhtemelen en etkili olacak bir diğer olgu da tüketici olgusu olacaktır, perakende rekabetten, borsaya açılan şirketlerin değerine kadar tüketici odaklı olmayan hizmetler sektöründeki en büyük sorunlardan biri olacaktır.

Diğer taraftan tüketici sorunu ise kolay çözülemeyebilir. Bunun temel sebebi ise tüketici haklarını savunanların aynı zamanda bir ideolojik bakış açısı getirmesi ve ideolojik bakışın tüketici faydasını tabiri caiz ise algı olarak ezmesidir.

Bu noktada tüketici sorununu ele alacak daha tarafsız, siyasetten arındırılmış, ombudsman-tüketici temsilcisi benzeri yapılara ihtiyaç bulunduğu düşünülmektedir. Hatta bu noktada EPDK üyelerinden biri tıpkı BTK'da olduğu gibi tüketici temsilcisi olabilir. Her ne kadar tüketici dernekleri var olsa da, sistemin ve tüketicinin ihtiyacı kendi hakkını hukuki ve teknik çerçevede, ideolojiden uzak çözümcü bir üslubla savunabilen bir yapılanmadır.

Ayrıca tüketicinin daha fazla bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu bilgilendirme görevinde ise EPDK ve diğer yapılar yetersiz kalabilir. Örneğin bir AB sorunu olan, karmaşık tarife yapısı içerisinde tüketicinin kendisine en uygun tarifeyi nasıl bulacağı sorunu çok önemlidir. Bir başka örnekte tarafların kendi arasında yaptıkları anlaşmalara EPDK müdahil olmasa da, ikili anlaşmalar ile bazı şirketler konumlarını kötüye kullanır ise de EPDK dışardan izleyecek midir? Veya sınırları neler olacaktır.

Karmaşıklılaşan Mevzuat

Piyasadaki en önemli sorunlardan biri de piyasanın içindekilerin bile mevzuatı takip etmekte zorluk çekmesidir. Bu mevzuat yapısında bir çok kişi tüm duruma hakim olamamakta ve yapıyı anlamakta zorlanmaktadır.

Mevzuat karmaşıklığına engel olmak için kurumların bir prensip belirlemesi şarttır "mevzuat değişikliklerinin (Doğal gaz piyasasında ŞİD değişikliklerinde olduğu gibi) önceden belirlenmiş bir takvim(senenin belirli dönemlerinde) çerçevesinde yapılmasını, tüm tarafların (görüş vereninde) etki analizini yapmasını ve kural koyucuya ispatlamasını sağlayan" bir yapı düşünülebilir.

Aynı şekilde AB kuralları çerçevesinde, yeni bir mevzuat için bazı kontrol kriterleri konabilir. Bu kriterler örneğin şu sorular olabilir:

1. Mevcut düzenleme piyasaya ne kadar bir yük getiriyor, ne kadar bir sorun çözüyor?
2. Uygulama aşamaları ile ilgili olarak senaryo çalışmaları yapıldı mı?
3. Piyasaya maliyeti insan*gün veya lisans sahibi*gün olarak ne olacak?

Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise, enerji piyasasında kökleşmiş mevzuatların bir daha bir celse de topyekün kaldırılmamasıdır. Çünkü gelinen süreçte her bir dökümandaki her bir cümle, yüzlerce uzman/kurul üyesi*saat'e mal olmuştur. Sadece bir yönetmelik denilmesi bu emeği dikkate almamak anlamına gelir.

Sonuç

Türkiye’de serbestleşim özelleşim derken hangi noktaya gittiğimizi bir kez daha sorgulamamız lazım, hedef “en ucuz elektrik” mi, yoksa “sürdürülebilir, makul fiyatlı bir piyasa mı?”. Tüketicie ucuz elektrik için, yatırımcıyı tedirgin etmek ne kadar doğru, yatırımcı kazansın diye tüketiciye olmayan bedellerde elektrik fiyatlarına maruz bırakmak ne kadar mantıklı?

Tüm bu soruların ortasında Türkiye elektrik piyasasının hedef piyasa modelinin çerçevesi aşağıda verilmiştir.

- 1. Sürdürülebilir fiyat yapısı:** Uzun dönemli yatırımlar kadar, talebi de sekteye uğratmayacak, verimli üreten/tüketenlerin ödellendirildiği bir piyasa yapısı.
- 2. Kurumsal bir piyasa:** Devletin piyasaya müdahale sınırlarını çok net çektiği ve uyguladığı, kurumların özerk olurken bir kurallar bütünü içinde davrandığı, KİT’lerin serbest piyasaya daha uygun yapılara kavuştukları uygun bir yapı.
- 3. Kolaylaştırılmış Mekanizmalar:** Gerek uluslararası ticaret, gerek iç ticaret ve izin almalarında, 2014 tarihi itibari ile piyasaya giriş, ürünün/kontratın el değiştirme süresi ve bunların insan*gün olarak maliyetleri her geçen gün az da olsa aşağı çekilmeli, mevzuat süreçleri ve yapısında takip edilebilirliğin artırılması.
- 4. Tüketici Odaklı:** Şirketlerin gelir ve piyasa değerlerini artık tüketici ile etkileşim ve yatırımları belirleyecektir. Aynı zamanda güçlü bir rekabet de sonunda tüketiciye büyük bir fayda sağlayacaktır. Bu faydanın ön plana alınması.

Yapılacak tüm düzenlemelerde bu 4 yön doğrultusunda, yapılan düzenlemelerin, kararların kontrol ve balansları yapılırsa piyasanın daha sağlıklı ilerlemesi temin edilebilir. Fakat hangi hedefler konursa konsun, bu hedefler veya hedef piyasa modellerine doğru ilerleyiş bağımsız taraflarca değerlendirilip kamuoyuna raporlanmazsa hedef koymanın da anlamı kalmayabilir.

Barış Sanlı
barissanli2@gmail.com